

Studier Kritiker och Notiser.

Litterär Tidning.

N° 6.

Lördagen den 6 Februari

1841.

Generalamiralen Grefve C. A. Ehrenswärds teckningar till svenska historien.

(Med ett lithograhieradt blad).

"Svari Ehrenswärd var alldeles ensam och i synnerhet bewiste rikedom af sitt snille, det war uppfinnningen af de bilder, genom hwilka han uttryckte sina tankar. Så utförde han det märkwärdigaste af Sveriges häfder i tvenne band: om hwilkas innehåll och beskaffenhet, så länge de ännu icke kommit till allmän kännedom, hwilket de numera genom lithographiens tillhjälp så wäl kunde som borde, läsaren ej ogerna torde emottaga en uppgift." Så yttrar sig Franzén (Minne af Generalamiralen Grefve C. A. Ehrenswärd i Svenska Acad. Handl. 15:de D. s. 285) om ett arbete, som innehåller en utomordentligt rik skatt af konstnärssnille; och i hans yttrande instämmer gerna hwar och en, som haft tillfälle att se de af den egendomligaste qwickhet sprittande teckningarne. Till hwad Franzén om dem anfört hafwa wi icke mycket att tillägga. De gjordes under winteraftnarne 1795—96. Ehrenswärd tillbragte denna winter på Dosterups gård i Skåne. En ung flicka, som wistades i hans hus, skulle studera swenskt historia. Stycken derur upplästes högt om aftnarne. Som wanligt satt Ehrenswärd med penna i handen. Tillika lågo för honom cirkelrunda papperslappar af enahanda storlek. På dem utkastade han med det honom alldeles egna maneret teckningar till hwad han hörde, och isatte sedermera med tusch eller sepia en eller annan lätt men karakteristisk skugga. På detta sätt uppkommo omkring 400 teckningar. De blefwo sedermera uppliftrade på swarta pappersfyrkanter, och dessa åter på hwita folioblad, som försedde med underskrifter, inbundos i 2:ne volumer. Den första har 121, den andra 78 folier. Swart folium, utom det sista i första volumen, har 2

teckningar. Drenstjerna försåg hela samlingen med den mycket passande titeln: *Snillets lek i svenska historien*. Den omvärderliga skatten finnes på Dosterups gård hos författarens son, Öfwersten m. m. Grefve C. A. Ehrenswärd. Om de särskilda teckningarnes innehåll likfom om det helas beskaffenhet har Franzén på anförda ställe lemnat temligen utförliga underrättelser, och wi kunna således hänwisa till hans skrift. Deremot kan man bäst genom en efterbildning få en någorlunda klar föreställning om arbetet. Alltså meddelas härmed i lithographi fyra af teckningarne. Wid walet har mycken willrådighet ägt rum. Då blott ett litet antal kunde meddelas, war det icke möjligt att lemna de bästa; och så mycket mindre war detta möjligt, som hwarje blad är utmärkt och hwarje teckning har lif och snille. Wi tro dock att det walda någorlunda wäl characteriserar både mannen och hans konst. Storleken är densamma som originalets och efterbildningarne gjorde med så stor trohet som i härwarande lithographiska anstalt varit möjligt. Underskrifterna äro Ehrenswärds. Gerna hade wi i alla fyra welat återgifwa hans hand; men då bladets utrymme icke tillät detta, har blott den ena funnat blifwa ett facsimile.

Wid meddelandet af denna notis och dertill hörande stentryck har ref. varit ledd af mer än en affigt. För det första synes honom Sverige icke hafwa något så stort öfwerflöd på genialiska arbeten, i synnerhet inom den bildande konstens område, att de som finnas böra med liknöjdhet förbises; ref. wille alltså i någon mån bidraga dertill, att något af det aldrautmärktaste wi äga blefwe bättre och allmännare känt. För det andra wille han erfara huru detta arbete kunde behaga allmänheten, i fall någon plan skulle kunna uppgöras att utgifwa det fullständigt. Och äntligen wille han försöka hwad en lithographisk press af åtminstone medelmättig beskaffenhet och utan användande af för

stora kostnader skulle för verkets allmångörande kunna åstadkomma. Hans anmälan och den dermed följaktiga bilagan skulle öfwer all förhoppning hafwa uppfyllt sitt ändamål, om de gäfwes anledning till ett allmännare och fullständigare bekantblifwande af den Ehrenswärd-
ska "snilleleken."

H. R.

Carl XII:s Historia, utgifven af *Knut Lundblad*. Första delen med porträtt. Christianstad 1835. 469 sid. 8:o. Andra delen med 3 plancher ibm 1839. 552 sid. 8:o.

(Fortf. fr. föreg. R:r).

Vi upprepa hwad redan är anmärkt, att tåget till Polen kan ur både politiska och militäriska grunder förswaras. Polen war starkt, eller swagt, allt efter omständigheterna. Det förra genom antalet af sin befolkning, genom hjeltemodet hos en adel, som i sekler warit ansedd för högsinnad, ädel och i stånd af alla uppoffringar för sin frihet och sin ära. Härtill kom det understöd i hjälpällor och manskap, som kunde påräknas från K. Augusts arfland. Swagt war Polen genom bristerna i statsförfatningen, genom en söndring i tänkesättet, som tände inbördes krig, banade vägen för utländskt inflytande, och som rågade föraktets nesa med nationalitetens undergång.

Liberum veto gjorde det omöjligt att af riksdagarna wänta wigtiga beslut, så snart dessa genom en nyck, eller corruption kunde afböjas och tillintetgöras. Confederationerna deremot lemnade allt till pluralitetens afgörande. Äfwen hade de trädt i ställe för riksdagarna, eller rättare intagit en plats wid de sednares sida. Men sjelfwa confederationerna woro stundom fruktansvärda redskap för partierna. Dessa sednare hade förr bilagt sina twister, när fiendtliga wapen glänste öfwer republikens område; men nu sökte de stöd hos utlänningen och böjde sig för hans swärd. Den förödmjukelse som Polen lidit af Carl X Gustaf, war bragt i förgätenhet genom Sobieskis ärorika regering, genom de lagrar den hjeltemodige Polacken stöddat, då Wien befriades från en turkisk belägring. Med en sachsisk regering inträdde ny förnedring. Den misshällighet mellan högre och lägre adeln som 1673 bilades genom ett fördrag, hwarigenom bådas rättigheter tryggades, kunde ånyo befaras.

Den högre aristokratien, som war i besittning af de wigtigare platserne i samhället, hade några decen-

nier förut blifwit uppsträmd genom ett förslag, att rikets högre embeten ej skulle gifwas bort för lifstiden, utan alla utnämningar endast göras för ett år *). Detta förslag hade förfallit, och Sobieskys derpå följande regering släkte partistridernas wäldsamma brand; men det war elden under askan. Wid den följande thronledigheten hade de mäktigare slägterna warit böjde för Prins Conti. Han egde ena dagen pluraliteten för sig, och understöddes af Polens Primas, Cardinal Radziejowski. Cardinalens samwetsgrannhet, som ej i strid med minoritetens önskan wille företaga ett konungawal, tillskrifwer Rulhière den seger som sachsiska partiet vann, understödt af en sachsisk armé och af betydliga summor, som utströddes för att köpa röster. Hos Lundblad saknas en öfwerligt af partiernas ställning till hwarandra under den tid, som närmast föregick Augusts thronupphöjelse. Detta wore likwäl af wigt att erfara, för att bringa sammanhang i de sednare politiska tilldragelserna, hwilka annars wisa sig för mycket spridda, isolerade såsom tillfälliga ryckningar af ett sjukdomstillstånd, som tyckes hafwa sin enda grund i partiyrans epidemi. Äfwen hade det warit maktpåliggande att weta, huruvida samma söndring, som förr egt rum mellan den högre och lägre adeln, fortfor att utsträcka sin inverkan på de förbindelser som hwarje parti knöt, och att bestämma, om det ena partiet skulle förklara sig för August och det andra för Swenskarne. Lundblad anmärker endast, att Sapichernna räknade bland sina fiender Lithauens lägre adel, som blifwit harmsen öfwer det förtryck och den wäldsamhet som Sapichernna föröfwade. I hwad mån denna brytning egde beröring med en politisk söndring, som omfattade de olika adliga klassernas olika intressen, kan ej bestämdt sägas. Sapichernna hade af August blifwit beröfwade sina högre wärdigheter; och sedan nu deras besittningar woro ödelagde, sökte de hjälp hos K. Carl. Att förswara dem, sticade Swenska Konungen till Lithauen Öfwerste Hummerhjelmen med 600 man. Äfwen anförde K. Carl sjelf ett af de ströftåg, som riktades mot Dginskis stad Friski. Dginski war en polsk Magnat, Sapichernnas huswudsiende och eu af Augusts anhängare. Det öfwerdåd och den heroism, som stämplade många af Carl XII:s bedrifter till ridderliga äfwenlyr, saknades ej heller denna gång. Med 1100 man hade Konungen fördju-

*) Histoire de l'anarchie de Pologne, par Rulhière. T. I. s. 51.

pat sig i okända nesder, till hwilka wägen gick genom moras och skogar. Swenskarne blefwo genomwäta, då ett wadställe passerades, och sedan de tagit qwarter och hwila i den öfwerigfna staden, wäcktes de om natten genom ett anfall af Dginfski, som med 1000 man öfverraskade sin fiende. Dginfski drefs på flykten, och K. Carl återwände till sitt höggwarter, der man war i en döblig ångest öfwer Konungens öde, i anseende till de rykten som redan blifwit bragte i omlopp, att han sunnit döden i striden. Arwed Horn med Drabanterne war utsänd att söka honom. De mötte K. Carl på återwägen endast åtföljd af några få personer, oaktadt trakten ej war säker för de fiendtliga ströfpartiernas skull. När han sjelf endast war den tionde i sitt följe, mente K. Carl, att ingen fara war för handen.

Carl XII hade knappt åter anländt till swenska lägret, då detta fick besök af den sköna Aurora Königsmark. Behag, snille och bildning ersatte hwad Aurora möjligen förlorat af den första wärens yppiga skönhet. Ännu fanns af denna tillräckligt qwar, för att hänföra och fångsla. Men K. Carl war likgiltig för den tjuufande underhandlarskan, som i den strängaste vinter öfwerigfwit hofwets nöjen i Dresden, för att beweka swenska Konungen till en sammankomst med K. August. Den enda triumph som Grefwinnan hade, war att se K. Carl XII frukta henne mera än alla sina fiender. Hon fick ej företräde, och hennes bemödande att bringa Konungen till ett samtal, när de möttes på en trång stig wid Konungens återkomst från en ridt, war lika fruktlöst. Förgäfwes strödde Grefwinnan diktens blomster för segravens fötter. Han förblef likgiltig och kall. Ett annat sändebud Wigthum von Eichstädt rönste ännu större motgång. Han till och med beröfwades för en kort tid sin frihet. Med anledning af denna obenägenhet för underhandling påstår K., att Carl XII wisade sig vara endast frigare, ej statsman, och att begäret efter krig och ära war mäktigare, än omsorgen för underfätarnes sanna bästa. Förf. går så långt, att han påstår det dessa förfelade fredsunderhandlingar woro första steget till den öfwerkraft, som Ryssland grundade genom de från Sverige eröfrade Österjöländerna. I Förf:s tanke hade Sverige genom ett med Polen ingånget förbund kunnat inkränka Ryssland inom des gamla gränser. Dessa inkränkt kunna lätt wedersläggas. De löften som K. August gaf under en öfverhängande fara, betydde ej mycket. Och de fredsförslag som se-

dan frambyros till Carl XII af Polens sändebud, i spetsen för hwilka stod Woiwoden af Kalisch, Grefwe Lipski, woro oförenliga med Carls planer och affigten med hans tåg till Polen. Sändebuden begärde, att Konungen skulle utrymma Polens och Lithauens gränser, och återställa republikens artilleri, som eröfrats i Dünamünde och Birsen. Stoltheten i Gesandternas språk ökade K. Carls misshag till en beskickning, som länge fått wänta på företräde. De frisinnade uttrycken och den stolta tonen berömmas, såsom wittnande om Lipskis högsinnade tänkesätt. Annorlunda tecknas Lipski af Adlerfeld (T. I. s. 229), som kallar honom ett K. Augusts kreatur, och påstår att polska Konungen för priset af ett Starosti köpt hans tillgifwenhet. I swenska lägret gjordes ingen hemlighet af, att man kände hwilka uppdrag som polska beskickningen af riksdagen mottagit. Underrättelserna troddes härflyta från Cardinal Primas, och wittnade om utbredda förbindelser med betydande män i republiken. Mycket rimligt förefaller det äfwen, att K. Carl war säker på många Polackers medverkan, då han bröt upp från Curland. Brefwerlingen med Cardinal Primas gick tillbaka till Juli 1701. Redan då hade dethronisationsplanen blifwit framlagd af K. Carl. Wisserligen hade Prelaten afböjt alla försök som gjordes att förtidigt inwedla honom i ett så widtutseende anslag. Han erinrade, att de fel som man kunde hafwa att förebrå en Konung, borde man "till frihetens förmån och med privilegiiis söka att corrigera, men icke med extremis att bota." (Nordberg, T. I. s. 194). Riktigt anmärker Lundblad, att "i det skrifna ordet låg en warsamhet, hwari man igenkände Prelaten och Statsmannen" (s. 201). Det lemnas derhän, hwad Förf. emedertid anser för troligt, att Carls tåg till Polen blef till en del bestämmt af de inbjudningar, som han mottagit från Polacker, hwilka innehade statens högsta wärdigheter. "Dessa inbjudningar woro likwäl ej den skrifna bokstafwens, utan det förslygande ordets, som kunde erkännas, eller förnekas, efter händelsernas utveckling" (s. 202).

Misnöjet mot August, som genom sina redan gjorda ingrepp i Polens författning, och ännu mera genom de honom tillagda planer för framtiden skaffat sig många fiender, bildade ett parti, som Carl XII hoppades leda efter sina affigter. Dessa misnöjda woro likwäl för mycket wane wid sjelfrådighet, för att tjena till blinda redskap i en utländsk eröfrares hand. En tanke på regentombyte föll de flesta ej in.

Det är svårt att afgöra, hvad Cardinal Primas verkligen tänkte. Till en början wille han troligen afwakta händelsernas utveckling, och låta den strid, som war omdwiflig mellan de båda Konungarne, bestämna sitt handlingsfätt. Detta förklarar, hwarföre Cardinalen, till och med när K. Carl anländt till Warschau, war obeweklig i fråga om de afgörande steg som swenska Konungen af honom fordrade. Hwarfen wille Prelaten utskrifwa någon riksdag, eller förklara thronen ledig. Han war ej dertill berättigad genom rikets grundlagar. Afstod Sw. Konungen från sina ytttrade fordringar, skulle hela polska ridderskapet falla honom till; och då kunde man sedan föreskrifwa K. August hwilka wilkor som helst, och instränka hans makt, så att han endast hade qwar namnet af Konung. Detta war verkligens Cardinalens önskan, och bestämde troligen hans wacklande och twetydiga handlingsfätt. Om tanken för hans personliga säkerhet war äfwen en bewefelsegrund, som hindrade honom att taga makten af. "Eders Majt blifwer alltid Konung, det må gå som det will, woro Cardinalens ord till K. Carl; men om jag skulle hos republiken yrka E. M:s förslag, och E. M. sedan blifwer olyällig, så ser jag tillika min undergång för mina ögon." (Nordberg. T. I. sid. 255—59. Lundblad, I. D. s. 203—206.). Det behöfdes segrarne wid Elisow och Pultusk, för att gifwa gehör åt K. Carls fordringar, och bestämma Cardinalen till ett steg, som ännu 1702 war alltför wädligt och widtutseende, innan wapenlyktan förmått allmänna tänkesättet i Polen att förklara sig för en affättningsakt. Instränkning i polska Konungens makt war en önskan som Cardinalen delade med många af Polens magnater. Och denna sin affigt hoppades de genomdrifwa i skygd af Sweriges segrande wapen. Cardinal Michael Radziejowski hade Konung Johan Sobieski att tacka för sin upphöjelse. Förgäfves hade han arbetat för att skaffa den frejdade hjelten en efterträdare i hans son Jacob. Konung Sobieskis sista regeringsår hade aflägsnat nationen från houom. För en fransk prins Conti arbetade Cardinalen sedan ifrigt, i hopp att under honom instränka konungamakten. August segrade likwäl wid thronwalet genom penningar och hans underhandlares listiga anslag. Cardinalens personlighet tecknas af Lundblad (I. D. s. 197—200). Karakteristiken är med omsorg gjord, och wäcker intresse för en man, som med en catholsk prelats alla egenskaper förenade en hög plats i kyrka och stat, hwarifrån han ingrep i fäderneslandets öden under en

störmig tid, upprörd af partiernas wäld och bitterhet. Förbindelsen med Swenskarne gjorde hans ställning twetydig, och äfwen karakteren. Den diplomatiska talang, hwaraf N. war i besittning, skyddade honom ej för mistanken om dubbelhet och en slughet, som arbetade passionen och hämdgirigheten i händerna.

Rulhière tecknar Cardinalen fördelaktigt å karakterens sida, och tillägger att båda de fiendtliga partier, som Cardinalen stod i wägen, hafwa sönderslitit hans rykte. — I förbigående anmärkes, att Nordberg (s. 253.) nämner flera prerogativer, som tillkommo Polens Primas, och som wisade hwilken mäktig och betydande man innehafwaren af denna wärdighet war. Det hade varit önskligt att finna utförligare sildringar af Polens aristokrater, hwilka hade en så betydlig del i de stora händelserna och således äfwen anspråk på att af historien bemärkas. För utmärkte personligheter i detta rike öppnades ett widsträckt fält både på grund af Polens statsförfattning och en stormig tids skiften. Mången minnets blomma förtjente derföre att bewaras. De samma grundlagar, hwilka sjettrade konungamakten, löste den enskilda förmågan; och den frihet som öfvergått till anarki, underlättade för den utmärktare personligheten tillfället att skapa sig en verksamhet och ett namn. Flera namn hade wi derföre wäntat att finna under detta tidehwarf af Polens historia, som är införliswad med Carl XII:s lif och bedrifter. En och annan af de wigtigare personerna är tecknad. Zaluzki och den äldre Lecyński. (Lundblad. I. D. s. 235, 236.). Långe war det oafgjordt, hwilken utgång som Carl XII:s planer skulle winna. Och innan det kunde Konungen ej med wisshet göra sig räkning på att finna betydande understöd hwarfen hos de partier, som sönderlöste landet, eller hos fienderna af det sachsiska regementet. Många floka och grundade råd hade den gamle Bengt Drenstjerna gifwit sin Konung i ett bref dat. d. 5 Mars 1702. Likwäl hwilade de på en opålitlig förutsättning, att man kunde trygga sig wid Augusts löften. (Se Lundbl. I. D. s. 175—79.). Drenstjerna ber K. Carl ej fördjupa sig i Polen, ett land, som alltid "warit betraktadt såsom en kyrkogård för främmande härar." Tillägger, att Polackerna wäl kunde slås ur fältet en och annan gång, men aldrig underkufwas. Den talrika adel som i Polen finnes, gör det för republiken möjligt att efter ett nederlag öka sina stridskrafter. Endast genom att taga sin tillflykt till de partier, i hwilka Polens adel är delad, kan man hoppas winna ett understöd,

som förvisar om framgång. Men man bör ej glömma, att Polackerna äro slipprige och obeständige. Och i trolösheten hos Sapiernas farfader har man ett warnande exempel för den närvarande tiden. Man borde likväl ställa Polackerna för ögonen de fördeklar som äro omedelbara följderna af ett förbund mellan Polen och Sverige. Derigenom kunde förnämnda rike sättas i tillfälle att återtaga sina till Ryssland förlorade landskaper. Äfwen Grefwe Piper bad Konungen tänka på fred och förbund med Polen, för att derigenom bli i stånd att sätta en gräns för Ryssarnes framfart i Plesland. Ett krig med Polen, för att genomdrifwa dethronisationen, skulle blott medföra tidspillan och förluster för Sverige, enär en dylik plans utförande war otänkt, i strid med de tänkesätt, som polska nationen ej otydligt gifwit tillkänna. Underpanten af Kurland och Polska Plesland borde göra Sverige försäkradt om en kraftig medverkan å Polens sida. Carl widhöll likväl oförändradt sitt beslut, derföre att han ej till August kunde fatta minsta tillit. Hade swenskarne tagat mot Ryssland, skulle August anfälla dem i ryggen. Ötwiswelaktigt hade Konungen rätt häruti. Allt berodde på att kunna besegra Polackernes owilja för en regentassättning, och att förena de söndrade tänkesätten till ett fast beslut i en sak, som hittills warit ohörd och som särade nationalstoltheten. Endast swärdet kunde lösa, eller afhugga dessa betänkligheter och göra den starkares önskan gällande. Den wackra segren wid Elisow, det äfwenlyrliga besittningstagandet af Krakau, som kunde anses för ett lyckligt tärningkast, och widtutsträckt brandfättningar som alla de besittningar underkastades, hwilkas egare i krono-armeen kämpade för Augusts sak, dessa omständigheter woro talande skäl, som twungo att lyfna till segrarens bud. De fredeanbud afslogos, hwilka en besikning från Cardinal Primas framburit till Carl i Krakau. August war beredd att asträda Sachsen till sin son, betala till Sw. Konungen sex millioner i krigsomkostnader, draga sina sachsiska trupper ur Polen, och förena sina wapen med Sverige till ett anfällskrig mot Czaren. Lundblad, I D. s. 230. Förslaget tillbakawistes. Och det war ej underligt, då man känner Carl XII:s mistroende till R. Augusts karakter och ordhållighet. Denna ihärdighet i en gång fattade affigter kandras af U. och sättes i förbindelse med den sjelfrådighet, som genom medgången want insteg hos R. Carl, och som för tillfället förträffligt öfwerensstämde med hans kär-

lek till krig och hans önskan att taga en lysande hämd på sin fiende. Det nekas ej, att sistnämnda bewetelsegrunder möjligen allt för mycket inwertat på Carl XII:s obenägenhet för att antaga de erbudna fredswilkoren. Men Ref. frångår icke den öfwertygelsen, att ingen waraktig fred med Polen war att påräkna utan en dethronisation. Och för denna affigts winnande måste man först göra en fiende ofskadlig, som annars framdeles med ökade krafter kunde fransfå som en hotande bundsförwandt åt Czaren. Det kan således betwislas, huruvida det tillämnade mötet mellan R. Carl och hans systrar, under hwilket man hoppades bibringa Konungen fredligare tänkesätt, werkligen åstadkommit de resultat som warit beräknade. Bland förderliga rådgifware som motarbetade Stenbock och Piper, nämnas utom Nehnsöld, en Lagercrona och Axel Sparre. Hwad Lagercrona beträffar, så erkännes enhälligt, att det favoritkap hos R. Carl, hwar till han oförtjent uppstigit, war i många hänseenden förderligt, och satte U. i tillfälle att motarbeta män, hwilkas råd det warit gagneligt för Konungen att följa. A. Sparre deremot wisar sig på en fördelaktig sida i de bref af honom som äro tryckta. Och på slagfältet wisade han äfwen mod och duglighet. Lundblad eger för sitt yttrande en auctoritet i Fant *), som äfwen räknar Stenbock bland dem, hwilka understödde Konungens oböslighet, förmädd dertill af den hemliga förbindelse med franska kabinetten, hwaruti St. troddes stå genom Envoyéen Cronström. Wi hafwa welat upptaga denna berättelse, emedan den wisar Stenbock på en annan, och en mindre fördelaktig sida, än den är, som Lundblads teckning framlägger, Ref. anser likväl Lundblad hafwa riktigt uppfattat den oförgätlige hjeltens karakter, om hwilken man ej med tillförlitlighet har sig något bekant, som för honom är ofördelaktigt. Stenbock yttrar i flera breffredliga tänkesätt. Hade han warit böjd för utländska förbund, så lutade han ötwiswelaktigt åt de allierades sida, och ej åt en fransk alliance. Åtminstone war hans swärfader Bengt Drenstjerna så simad. Wi hänwisa till dennes förut återopade bref. Stenbock war desutom mot slutet i mindre ymest, derföre att han ej gaf efter för Konungens önsningar, när de stodo i strid med Stenbocks öfwertygelse.

Axel Sparre kan ej hafwa warit den Grefwe af

*) utkast till föreläsningar öfwer Sw. hist. femte stycket, s. 44.

samma namn som skulle hafwa utverkat, att ständerna i Sverige förklarade K. Carl XII för myndig, redan före den i Carl XI:s testamente utsatta tiden. Denne sednare Axel Sparre säges hafwa varit en redan älderstigen man, som förordades af K. Stanislaus till att blifwa ståthållare i Stockholm; men hwilket skämsamt afflogs af K. Carl, med den förklaring, att han ej åt Sparre kunde anförtro makten öfwer hufvudstadens skönheter. "Detta wore en samwetsaf, emedan Sparre för sin höga ålder war urständfatt att uppfylla embetets pligter." Samma Sparre dog 1727 såsom Grefwe och Fältmarskalk.

Wi gå åter till de polska tilldragelserna, som närmade sig sin utveckling. 1702 års fälttåg slutade "lyckligare, än både fältherrarne och männen i kabinettet kunnat hoppas." " Någon förwånande djuphet i anläggningar och planer hade dock icke blifwit ådagalagd;" tillägger L. (s. 251). Ännu framställde sig betydliga swärigheter för den yrkade dethronisationen. Det med Polens andliga tillämnade möte som Cardinal Primas utskrifwit, måste inställas på grund af påfliga nuntiens Vignatellis allvarliga föreställningar. Vatikanen gynnade K. August. Senatörerna och en del af den högre adeln kallades af Cardinal Primas att sammanträda; men nästan ingen mötte der utom Sapieherna och Leczinski. Deremot war den riksdag, som August sammanfallat uti Marienburg, talrikt besökt. Denna riksdag blef sedan flyttad till Lublin; och der träffades kraftiga mått och steg, för att understödja Polens Konung mot Polens fiender. Den allmänna sinnesstämningen förklarade sig starkt mot Cardinal Primas. Ett owäder sammandrog sig öfwer prelatens hufvud: men han beslöt att möta stormen. Han infann sig på mötet i Lublin. Ett förfärligt sorl höjde sig mot Cardinalen. Man kallade honom öppet en förrädare och beredde honom flera förödmjukelser; men när han kommit uti tillfälle att försvara sig, förswann allt misnöje, och Cardinalen hedrades med namnet landets fader. Denne prelat war en för August farlig fiende. Han war "djup som en minas gång, förslagen som en Jesuit och oförsagd som en gammal Carolin." (Lundbl. s. 265). Den gynnande wändning för K. August som riksdagen i början tagit, motsvarades ej af de beslut som omsider fattades. Det föreslagna förbundet med Ryssland förkastades; liksåledes projektet att införlifwa Sachsens trupper med kron-arméen. Denna sednare wille man likwäl öka. Inom sex månader borde swenska Konun-

gen förklara sig, huruvida han wille hafwa krig, eller fred. Dethronisationen förklarades aldrig kunna komma under pröfning. Fölsderna af detta möte blefwo långtifrån de som man gjort sig hopp om. August ökade de misnöjdes antal, då han twertemot riksdagens beslut, trädde i förbindelse med Czaren, då han gaf Sapiehernas gods i förläning åt sina anhängare, före den tid som war Sapieherna förelagd att förklara sig, huruvida de wille underkasta sig K. August. Storpoleus deputerade hade blifwit utestängde från mötet i Lublin. Äfwen detta ökade antalet af swenska Konungens anhängare. Härtill kom 1703 års fälttåg, som ytterligare fredsade de swenska wapnen. Segern wid Pultusk wanns, staden Thorn eröfrades, och det rifa Preussen skänkte tillgångar att dermed bestrida ett nytt fälttåg. Under det K. Carl tog sitt qwarter i biskopsresidenset i Heilsberg, samlades swenska partiet i Warschau, på kallelse af Cardinal Radziejowski. Arwid Horn och Wachtschläger öfwerbragte från K. Carl de bref som Aurora Königsmark medhaft, då hon fruktlöst arbetade för en fred mellan de båda konungarne. Innehållet af dessa bref uppretade sinne- na på det högsta. Man erfor, att August på bekostnad af republikens område welat köpa sig fred. Prinsarne Jacob och Constantin Sobieskis bortröfwande efter befallning af K. August, gjorde denne sednare ännu förhatligare. Han hade emedertid utkastat ett twistefrå mellan swenska Konungen och Cardinalen. Den sednare ur stånd att upphöja en Sobieski på thronen, sedan två af dem woro fångne och Alexander, en tredje broder, på intet sätt kunde förmås att mottaga den honom erbjudna kronan, efter dessa fellsagna planer wille Cardinalen hafwa en utlänning wald till konung. Carl XII yrkade deremot, att en Präst skulle upphöjas på thronen. Cardinalen hade sina utskickade hos Prins Conti, hos Ragotski, Pfalz-Neuburg och Lothringen, för att underhandla om wilforen, hwartill dessa throncandidater wille sig beqwäma. Mellan Arwid Horn och Cardinalen uppstod en skarp ordwexling, icke derföre att den ene föreslog en utlänning och den andre en Präst till konung (se Lundblad, I. s. 305), utan derföre att Cardinalen ej wille widgå, att han förut på allwar nämnt Stanislaus Leczinski bland dem som först borde wara berättigade att komma i fråga. Arwid Horn hade för K. Carl inberättat, att Leczinski blifwit af Cardinalen föreslagen; och nu wille Cardinalen ej höra Leczinski nämnas. Denne sednare besökte sjelf prelaten, och sade sig aldrig hafwa tänkt

på polska kronan, om ej Cardinalen gifwit dertill anledning. En scen egde rum dem emellan; men slöts med försäkringar å Cardinalens sida, att han wille understödja Leczinski. Kron-fältherren Lubomirski gynnades af Cardinal Primas. Lubomirskis dotter hade blifwit förmåld med den unge Towianski, hvars moder stod i ett förhållande till prelaten, som gifwit anledning till skandalösa häntydningar. Långe hade Cardinalen sökt att få företräde hos swenska Konungen; och när det omsider lyckades, föll samtalet på Leczinski. De skäl, på grund hwaraf Cardinalen wille utesluta Leczinski, woro att han war för ung, hans slägt ej någon af de mest lysande i Polen och desutom skulle hans fru wara särdeles wanlottad å hufwudets sida. Siftnämnda inkast betydde ingenting i K. Carls tankar, derföre att Woivoden såsom Konung ej borde följa sin hustrus råd, enär kronan hörer honom, och ej henue till. För öfrigt war Leczinski 27 år, och således ej något barn. Under sina resor i Europa hade han wunnit allas afkning, och Leczinskis familj skulle äfwen wara beslägtad med flera kungliga hns i Europa. Att ett samtal egt rum berättas hos Lundblad; men ej samtalets innehåll. Se Nordberg I. s. 502. Lundblad berättar efter Voltaire (s. 306, 307), att Leczinski blifwit af K. Carl utsedd till Polens Konung, redan första gången då han i ett uppdrag från Confederationen besökt swenska Konungen påsttiden år 1704. Nordberg (I. s. 472.) bestrider Voltaires uppgift dermed, att wore detta händelsen, kunde K. Carl ej en månad sednare hafwa bestämt Alexander Sobieski till Konung öfwer Polackerna. Först när den sednare förblef obeweklig i sin wägran, kom Stanislaus Leczinski i åtanka. Nordberg medger likwäl, att Stanislaus redan under det första besöket som han gjorde hos Konungen, hade i hög grad förwärfwat dennes ynnest för behaget i sitt umgängesfätt, och för den sakkänedom hwarmed han yttrade sig i alla ämnen; samtaleet måtte wända sig på Rom, på Frankrike, på Polska republiken, eller framtidne Konung Sobieski. Emedlertid påskyndades konungawalet, så mycket beswår än Cardinalen gjorde sig, för att åtminstone få det uppstjuttet, tills Lubomirskis broder med 60 compagnier af milicen kunde hinna anlända; då han hoppades winna öfwerwigt i röster för Lubomirski. Innan des sammanträdde walmännen i närvaro af swenska trupper (likwäl ej flera än 750 man). Leczinski blef Konung; och han hyllades äfwen af Cardinalen som warit frånwarande wid walet. Året derpå (1705)

straxt efter Stanislai kröning dog Cardinalen i Danzig. Kröna Stanislaus hade han ej wägat på grund af en sträng bulla från Påfwen, som beifrade Cardinalens förbindelse med en kätterisk konung.

Rehuskölds seger wid Frauenstadt och Konung Carls marscher till Sachsen bragte August på fredliga tankar. K. August gaf Pfingsten och Imhof obegränsad fullmakt att underhandla. De skulle söka freden "på billiga, christliga wilkor." Carl fordrade, att August affade sig Polens krona, alla anspråk på detta rike i en framtid, att han löste de med Muskoviterna ingångna förbindelser, satte prinsarne Sobieski på fri fot, och utleswererade alla öfwerlöpare, hwarwid uttryckligen nämndes Patkul, Czarens sändebud hos K. August. Patkul war född i Estland, och för de fria yttranden som han fällt inför Carl XI, då han förswarade sin hemorts genom reductionen fränkta fri- och rättigheter, hade han blifwit fastad i fångelse, men räddade sig genom flykten. Han hade warit själen i trippel-alliancen. Det war en man af stora egenheter; men desfa använde han beklagligtvis på riks-förrådiska planer, på ett rastlöst bemödande att bereda Sveriges och Carl XII:s undergång.

(Slutet följer).

Carl Magnus Agrell.

Nekrolog.

C. M. Agrell, Theol. Dr., Häradsproft och Pastor i Skatelöf af Wexiö stift, war en af Sveriges lärdaaste män; han tillhörde det gamla goda, grundliga slaget af orientalist, af hwilka Sverige från temligen långa tider tillbaka haft ett icke ringa antal. Han öfwerglänste dock de flesta af desfa. De hufwudsakliga dragen af hans stilla, fridfulla, för en literatör så wärdiga lefnad wilja wi återgifwa efter det sakrika och wäl författade äminnelsetal, som på begravningsdagen hölls af Theol. Lectorn Mag. N. Lindgren, och som sedan i tryck utkommit (Wexiö 1840).

Agrell war född 1764. Hans fader war prest; hans moder war dotter af en af de Carl den 12:s hjeltar, hwilka såsom fångar måste gå till Siberien. Hans förfäder woro bönder, några bosatte i Åkers socken, hwaraf namnet Agrell. Han tillhörde således wäl icke någon af de andra familjer Agrell, som i Sverige gjort sig bekanta. Det alltid wäl kända lärwerket i Wexiö gaf honom den första grundliga underwisingen. Student blef han i Upsala 1783. 3

Gymnasiumatriseln hade den bekante H. Sjögren wid den demitterades namn tecknat: abijt laudatissimus. Sina studier i Upsala dref han med den iswer, att de hade kostat honom lifwet, om ej hans landsmän och bland dem den berömde Thunberg med twång för-mått honom att också tillgodose sin kropp's behof. Magister blef han 1788, med mycket utmärkta kunskaper, i synnerhet i de gamla språken, och förnämligast i de semitiska; förordnades till docens i sistnämnda språk år 1789; drogs af den klarseende och af skolverket högt för-tjente Wallquist till Werio, der han såsom lector i grekiska och orientalspråk undervisade från 1794 till 1806. I denna befattning "utvecklade han hela sin rika lärareförmåga, sin outtröttliga arbetsamhet och sin kraftiga personlighet, hwilken senare, af mindre wigt i den akademiska cathedern, är för gymnasii-läraren wäsentlig och alldeles oundgänglig. Werio gymnasii an-seende; hwilar till ej ringa del på grundwalen lagda af Agrell." Bland hans utmärkta lärjungar nämnas E. Rogberg, P. Sjöbring, B. M. Bolmeier, J. Blomstrand, af hwilka den sista blef hans efterträdare. Efter 12 års arbete wid läroverket långtade Agrell till landt- och prestslifwets lugn. Han tillträdde 1806 Skatelöfs pastorat, och verkade der till sin död, d. 10 Oct. 1840. Om hans verksamhet i församlingarne eller i studierna war störst, är swårt att afgöra. I båda verkade han på det skönaste, det oförtrutnaste sätt. "Agrells arbete gick sin bestämde, jemna gång, likt uret, som uppdraget slår sina timmar, men der-emellan icke hwilar, fastän det endast tyst utwisar hwad tiden lider." Han uträttade således mycket; han kunde det så mycket heldre, som "dygnet hade för honom flera timmar än för mängden af dödlige. Om natten, då det öfriga lifwet rundtomkring honom hwilade, då allt tystnat och intet förklingrade tankarne, hade han sin bästa arbetstid. Det war i synnerhet då han för-djupade sig i orientens språk och tydde forntidens swar-fattliga hieroglypher. Mången resande, som i midnatten färdades förbi, såg honom stående som en orörlig bild framför sina uppslagna böcker och trodde sig skåda en lärgirig yngling, som bereder sig till en nära fö-restående examen, icke en man, som redan nått sitt lefnadsmål och ägde rättighet att hwila på sina la-grar." Som bearbetare af orientalsk, i synnerhet af syrisk philologi utmärkte sig Agrell genom den finaste observation på språkens egenheter. Han war i ordens egentligaste mening, språkgranskare, språkbetraktare, icke språkphilosoph, än mindre språkconstructör. Han

iakttog med det finaste öga det tillwarande och sökte att för andra åter framställa detta. För denna hans iakttagningsförmåga aktades han högt af en mängd orientalister. Hwad pris Gesenius honom tilldelte, kan ref. bewittna, som hörde den berömde mannen ut-gjuta sig i loford öfwer Agrell. Och något annat, som ref. och kan bewittna, är den blygsamhet, till och med den förlägenhet, med hwilken Agrell hörde omtalas den tillfredsställelse öfwer hans arbeten, som Gesenius ut-talade. Ref. hade en gång den glädjen att ett par timmar språka med Agrell i dennes patriarchaliska hem. De helsningar Gesenius honom skickat woro honom kära, men berömmet afwisade han, och till Gesenii uppmaning, att han skulle utgifwa mera af sina skrifter, hwarföre Gesenius wille skaffa honom förläggare, wille han icke lyhöna. "Han hade snarare utgifwit för mycket än för litet."

Agrells lefnad saknade icke utmärkelser. Utom den aktning han åtnjöt af utländska och inhemska lite-ratörer, mottog han månget prof af embetsbröders förtroende, förmåns aktning och öfwerhetens bewägen-het. Han hade förslag till domprost- och biskopsembete. Han war wid twenne riksdagar sitt stifts fullmäktig. Han hade theologiedoctors-wärdigheten och Nordstjer-nan. Hans enskilda karakter war gudsfuktan, sin-nesstyrka, lugn.

Agrells af trycket utgifna eller blott i handskrift förwarade arbeten, de senare efter författarens för-ordnande fördelade mellan Upsala universitets- och Werio gymnasii-bibliothek, äro upptecknade i det Lindgrenska äminnessetalet.

H. R.

Ny Swedenborgisk tidsskrift.

En dylik tillkännagifwes från Tübingen. Tafel skall deri hafwa den huswudsakliga delen. Innehållet blifwer: 1. Utläggning af den heliga skrift, förnämligast efter dess förordbare mening. 2. Uppställning af skriftens särskilda tros- och pligtläror i genetisk utveckling. 3. Historiskt. 4. Till uppbyggelse tjenande, der-ibland predikningar. Titeln skall wara: Magazin für die wahre christliche Religion und ihre einzige Erkennt-nisquelle, die heilige Schrift; herausgeg. von J. F. J. Tafel. Hwarje månad utkommer ett häfte af 5 ark. Argängen kostar omkring 5 R. dr b.co.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1841.

